

Wikibooks

Wikimedia Foundation

<http://www.wikibooks.org/>

S vývojem informačních technologií se pomalu, ale jistě začaly tištěné knihy ztrácet mezi nepředstavitelným množstvím rychle přístupných elektronických dat. Hlavně mladí lidé neodolali pokušení získat data rychleji, jediným kliknutím myši. O správnosti a bezchybnosti těchto dat by se ale dalo dlouze polemizovat. A tak se zrodil nápad vytvořit veřejně přístupný soubor otevřených spolehlivých materiálů, resp. učebnicových textů.

Dne 10. července 2003 začal vznikat jakýsi seznam knižních textů¹, manuálů, učebnic atd., sesterský projekt Wikipedie, veřejné encyklopedie založené na crowdsourcingu. Databáze těchto textů je velice obsáhlá, avšak autoři jedním dechem dodávají, že bude potřeba ještě velká spousta práce, aby byly výsledky uspokojivé (vzhledem k původním cílům). Projekt je provozován neziskovou nadací Wikimedia Foundation, pod kterou spadají i další vícejazyčné wiki² projekty.

Cílem celého projektu je vytvořit spolehlivý zdroj, který bude schopen poskytnout kvalitní materiály pro vzdělávání ve všech možných podobách, tedy od školských zařízení, přes domácí výuku až po samostudium. Má také sloužit jako podpůrný systém pro projekt Wikiversity course. Autoři se snaží začlenit Wikibooks mezi ostatní projekty (Wikiversity, Wikipedia, Wikisource apod.) a dosáhnout tak vize obsáhlého multifunkčního souboru vzájemně propojených dat.

Jak již bylo řečeno, Wikibooks nám může poskytnout nepřeberné množství studijních a učebnicových materiálů různé povahy, včetně manuálů a instrukčních průvodců s anotacemi (komentáři), jak daný text používat apod³. Vedle výčtu, co Wikibooks představuje, je neméně důležité uvést, co od tohoto projektu čekat nemůžeme. Wikibooks rozhodně není slovníkem nebo thesauzem; tyto parametry splňuje jiný sesterský projekt – Wiktionary:Wikisaurus. Takové tendence jsou u Wikibooks naopak potlačovány; knihy, které by obsahovaly pouze seznam synonym apod., by byly z Wikibooks okamžitě vymazány. Výjimkou však jsou slovníky potřebné k pochopení vložených materiálů (většinou vědeckých), např. dvojjazyčný slovník matematických pojmů apod. Autoři kladou velký důraz na to, aby projekt Wikibooks nebyl chápán a nesloužil jako prostor pro wiki hosting; k tomu jsou určeny jiné webové stránky, kam můžete své učební materiály a manuály umisťovat buď bezplatně, nebo za peníze. Uživatelé Wikibooks sice mají své vlastní stránky, na kterých se podobné texty mohou vyskytovat, jedná se však pouze o návody k práci s texty ve Wikibooks apod. Chápání Wikibooks jako encyklopedie je také mylné; jednotlivé články svou strukturou sice odpovídají formě⁴, kterou mají články encyklopedické, avšak svým obsahem a zaměřením se výrazně liší. Pokud byste opravdu toužili po encyklopedii jako takové, využijte dalšího sesterského projektu – Wikipedia. Kdo by čekal, že na Wikibooks najde novinové články a horké novinky z domova i ze světa, byl by opět zklamán. Ani tyto informace na Wikibooks nenajdeme; pro tyto účely slouží Wikinews. Chcete-li psát beletrii a publikovat ji, opět budete odkázáni na jiný projekt, a to konkrétně na Fiction Wikia. Objevíte-li také něco nového ve světě vědy a sepíšete pak o tom dlouhé články a vysvětlivky apod., na Wikibooks to publikovat opět nepůjde. Zas a znovu budete muset využít jiného sesterského projektu, tentokrát již několikrát zmiňovanou Wikiversity. Jakékoliv další texty týkající se libovolného tématu, které již byly publikovány, lze najít na Wikisource, kde se podobných

1 literární texty obsažené ve Wikibooks slouží pouze jako učební pomůcky apod.

2 wiki je zažitým výrazem pro webový obsah spravovaný volně více lidmi nezávisle na sobě

3 o anotovaném (komentovaném) textu podrobněji dále

4 interoperabilita mezi jednotlivými stránkami (články)

textů nachází téměř 260 000⁵. Na Wikibooks se takové texty mohou nacházet pouze za předpokladu, že jsou nedílnou součástí některého z učebních textů (jako pomůcka, příklad apod.). Na Wikibooks nelze publikovat žádné politické statě, subjektivní pohledy na dané téma, vyhraněné názory, osobní reklamu apod. Autoři Wikibooks důrazně žádají, aby uživatelé k těmto účelům využili jiné zdroje, nebo si vytvořili vlastní blog, kde budou ostatní uživatele internetu takto ovlivňovat. Při tvoření materiálů pro Wikibooks je také důležité vyvarovat se stylu, který je používán pro referáty a jemu podobné texty. Články tedy mohou obsahovat i odkazy a nemají nijak omezený rozsah. Skutečnost, že přidávat a editovat články může v podstatě kdokoliv, způsobuje, že správci projektu Wikibooks nejsou schopni kontrolovat všechny texty a provádět jejich cenzuru a korektury⁶. Nemůže být tedy řeč o jakékoliv ochraně dětí. Záleží tedy pouze na rodičích, zda budou pohyb svých dětí na internetu monitorovat a případně nějak korigovat. Pokud by si však chtěli být jisti, že jejich dítě je chráněno před potencionálním kybernetickým nebezpečím, můžou nechat své děti využívat Wikijunior⁷, kde výše zmiňovaná kontrola probíhá. V neposlední řadě je nutno upozornit hráče videoher, že na Wikibooks naleznou pouze materiály popisující např. analýzu videoher apod.⁸; pokud hledají návody a průvodce hrou (rady pro postup na vyšší hrací úroveň, popis strategie hry atd.), mohou využít Strategywiki. Podobné materiály totiž na Wikibooks rozhodně nenajdou.

O anotovaných (komentovaných) textech již zmínka byla, pojďme si tedy vysvětlit, co tento termín ve Wikibooks představuje. Originální text obsahuje dva prvky – kopie originálních primárních zdrojů a poznámky a glosy zahrnující např. vysvětlivky, grafy, odkazy, obrázky apod. Tyto poznámky se s originálním textem prolínají a doplňují ho. Jejich význam je jasný – mají být pomocným vodítkem ke správnému uchopení a pochopení obsahu daných materiálů. Vzhledem k tomu, že tato doprovodná data jsou stejně důležitá, jako data primární, i na ně se vztahuje Wikibooks policy⁹. Tyto průvodní materiály nemusí být vyjadřovány pouze textem; mohou být reprezentovány obrázkem, hudební nahrávkou, videem apod. (i na ně je aplikována Wikibooks policy). Přesto, že zdrojové texty bez poznámek by měly patřit jen na Wikisource, i Wikibooks může takové články obsahovat. Podrobnější informace o tom, jak rozlišit, kam která data patří (Wikibooks vs. Wikisource), si uživatel může vyhledat v článku *Wikisource and Wikibooks* (pravidla však nejsou nijak striktní). Nicméně občas se stává, že text je špatně zařazen (patří spíše na Wikisource, přesto je uveřejněn na Wikibooks). Takové příspěvky jsou většinou odstraněny, a to za předpokladu, že: stejný zdrojový text se nachází i na Wikisource; text není možné používat pro účely, pro které byl původně stvořen; text obsahuje minimální nebo žádné anotace. Na tomto místě je také vhodné poznamenat, že Wikibooks je mnohojazyčným projektem; interoperabilita mezi jazyky je relativně vysoká. Pokud jsou jednotlivé pasáže propojeny, neměl by být problém zobrazovat jednotlivé anotace v různých jazycích jednoduchým přepínáním mezi nimi. Při vytváření anotací (komentářů) je nutné držet se jednoduchého pravidla – pokud text rozčleníme na pasáže, měli bychom je navázat na hlavní stránku. Anotujeme-li rozsáhlý text, není potřeba jej vkládat celý hned na začátku. Můžeme pracovat postupně na jednotlivých částech, které později spojíme v celek. Tímto jsme schopni kontrolovat průběh celého zpracování textu a minimalizovat pravděpodobnost chybování.

Při distribuci a užívání jakýchkoliv textů je vždy nutné brát zřetel na autorská práva (copyright). Wikibooks tento problém samozřejmě také řeší, a to přímo na Wikibooks:Copyrights. Pokud není uvedeno jinak, je text příspěvatele vždy chráněn autorskými právy, a to pod dvěma licencemi – Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported License (CC-BY-SA) a GNU

5 *jedná se o knihovnu anglických textů*

6 *pokud se tak děje, tak vždy pouze se souhlasem autora textu; pokud je text (nebo jeho části) očividně „nelegálně“ okopírován (copyright), je vymazán z Wikibooks bez vyžádání souhlasu; uživatelé mají možnost označit texty jako nezávadné a kvalitní (minimální kvalita) – jiní uživatelé si pak mohou pomocí filtru*

Special:Preferences zobrazovat pouze texty takto označené

7 *podprojekt Wikibooks – obsahuje knihy pro děti do 12 let*

8 *učební materiály*

9 *politika autorských práv (copyright)*

Free Documentation License (GFDL). Text je však možné za předpokladu splnění daných podmínek kopírovat, šířit a upravovat. Příspěvatel může vznést požadavek na změnu práv na použití ostatními uživateli. Chceme-li vložit příspěvek, který jsme našli jinde, nebo jehož jsme spoluautorem, musí být jeho podmínky kompatibilní s CC-BY-SA licencí, nemusí být však dostupný za podmínek GNU Free Documentation License¹⁰. Získat obě licence však musíme za předpokladu, že jsme jediným autorem příspěvku. Samozřejmostí je ověřování autorských práv; v případě, že nelze sehnat autorská práva (Wikibooks nikdy nezveřejňuje texty bez autorských práv), je doporučeno text přepsat vlastními slovy – takto upravená data lze zveřejnit bez jakýchkoliv problémů. Pokud však autorská práva vlastníme, zůstávají i po zveřejnění textu u nás – nepřevádějí se na Wikibooks. Je také vhodné uvést, že licence na zveřejněné články nelze dodatečně měnit. Autorská práva samozřejmě fungují i opačným směrem; použijeme-li data z Wikibooks, musíme nějakým způsobem uvést autora apod., a to buď uvedením URL adresy nebo vypsáním jména (jmen) autora (autorů). Naší povinností je také uvést jakékoliv změny, které bychom v originálním textu provedli. Pravidla pro kopírování a šíření materiálů se samozřejmě nevztahují jen na textové soubory – zahrnují i obrázky, hudební nahrávky a videa¹¹. Nejjednodušším způsobem, jak uvést část cizí práce v práci vlastní, je však daného autora pouze citovat; tím se vyhneme problémům s autorskými právy. Správci Wikibooks také myslí na situaci, kdy někdo uvede práci pod cizím jménem, resp. kdy je něčí práce zveřejněna bez jeho svolení. V takovém případě je nutné kontaktovat správce a danou situaci s ním řešit.

Odstraňovat stránky z Wikibooks mohou pouze administrátoři. Tato problematika je na serveru Wikibooks.org velmi detailně popsána, zde si uvedeme pouze stručný popis. V zásadě lze říci, že důvody pro odstranění mohou být takové: stránka je až příliš úzce vymezená nebo obsahuje velmi nevhodnou definici toho, co má popisovat; stránka není smysluplná; u stránky nejsou předpoklady, že by mohla sloužit jako učební materiál. Smysluplným obsahem se rozumí takový text, který má v daném oboru určitou hodnotu pro čtenáře a který poskytuje nový pohled na danou problematiku. Na Wikibooks existuje funkce požadavku na rychlé smazání; ten můžeme podat administrátorům, kteří ho zhodnotí, prozkoumají daný článek a případně ho odstraní. Tato funkce je určena pro texty, které hrubě porušují požadavky na smysluplnost, neodpovídají kritériím daným podmínkami vkládání na Wikibooks apod. V jiných případech lze podat požadavek na odstranění (ne rychlé odstranění). Postup administrátorů je obdobný. Porušuje-li některý z článků autorská práva, můžeme ho opět předložit správcům¹².

Zajímavostí na Wikibooks je mimo jiné také podprojekt „Cookbook“, neboli Kuchařka, kde můžeme najít nepřeborné množství receptů z celého světa. Na úvodní stránce se nachází jednoduché třídění na Kuchařské techniky, Základní skupiny potravin, Speciální diety, Recepty atd. Po kliknutí na danou položku se zobrazí nabídka receptů, popis jednotlivých složek dané potraviny nebo receptu, případně historie a země původu apod.

Projekt Wikibooks samozřejmě existuje i v českém jazyce – Wikiknihy. Počtem stránek je však daleko za anglickou verzí; obsahuje pouze 1367 stránek. Projekt začal vznikat v polovině roku 2004, tedy asi rok po vzniku Wikibooks. Na rozdíl od Wikibooks neobsahuje Wikijunior, Cookbook atd. Podobně jako u Wikibooks si můžete vyzkoušet editaci stránek na tzv. písčovišti a v případě nejasností využít nápovědu. Česká verze přes svůj dlouholetý vývoj absolutně neodpovídá kvalitám Wikibooks. Autoři to však přiznávají a prosí o pomoc při rozšiřování Wikiknih.

Dle mého názoru je projekt Wikibooks velmi dobře zpracován a už samotná myšlenka je zajímavá. V dnešním světě plném počítačů by bylo nepřírozené nesnažit se takový projekt uskutečnit. Trochu mě mrzí, že česká verze tak pokulhává za tou anglickou, je to však dost pochopitelný jev – projekt má velice malou propagaci na veřejnosti a český jazyk samotný má proti angličtině značně menší

10 pokud by však byl dostupný pouze za podmínek GFDL a zároveň jeho podmínky nebyly kompatibilní s podmínkami CC-BY-SA licence, nemůžeme tento příspěvek vložit

11 podmínky jsou odlišné a řídí se jinými licencemi, princip je však stejný

12 pro každý druh požadavku jsou určeny samostatné „podnětovny“

počet mluvčích. Já sama jsem se o Wikibooks začala zajímat až v souvislosti s touto prací. Doufám ale, že v budoucnu bude tento rozsáhlý projekt využíván více. V České republice může Wikibooks najít uplatnění např. ve výuce anglického jazyka apod.

Zdroje:

http://en.wikibooks.org/wiki/Wikibooks:What_is_Wikibooks#What_is_Wikibooks

<http://en.wikibooks.org/wiki/Wikibooks:Copyrights>

http://cs.wikibooks.org/wiki/Wikiknihy:Hlavn%C3%AD_strana

http://en.wikibooks.org/wiki/Wikibooks:Annotated_texts

DC metadata

TITLE=Wikibooks

CREATOR=Pavčina Sedlářová

DESCRIPTION=Esej na téma Wikibooks popisující současný stav projektu a vyhlídky do budoucnosti

SUBJECT.Keywords=Wikibooks, Wiki, Wikiknihy, Wikisource, Wikipedia, Copyrights

DATE.Created=2010-12-05

LANGUAGE=cz

FORMAT.Medium=application/pdf